

Ġabra tal-ġurisprudenza

SENTENZA TAL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA (Qorti Plenarja)

10 ta' Diċembru 2018*

“Rinviju għal deċiżjoni preliminari – Artikolu 50 TUE – Notifika minn Stat Membru tal-intenzjoni tiegħu li joħroġ mill-Unjoni Ewropea – Konsegwenzi tan-notifika – Dritt ta' revoka unilaterali tan-notifika – Kundizzjonijiet”

Fil-Kawża C-621/18,

li għandha bħala suġġett talba għal deċiżjoni preliminari skont l-Artikolu 267 TFUE, imressqa mill-Court of Session, Inner House, First Division (Scotland) (il-Qorti Suprema Ċivili, Sede ta' Appell, L-Ewwel Awla, l-Iskozja, ir-Renju Unit), permezz ta' deċiżjoni tat-3 ta' Ottubru 2018, li waslet fil-Qorti tal-Ġustizzja fl-istess jum, fil-proċedura

Andy Wightman,

Ross Greer,

Alyn Smith,

David Martin,

Catherine Stihler,

Jolyon Maugham,

Joanna Cherry

vs

Secretary of State for Exiting the European Union,

fil-preżenza ta':

Chris Leslie,

Tom Brake,

IL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA (Qorti Plenarja),

komposta minn K. Lenaerts, President, R. Silva de Lapuerta, Vċi President, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, A. Prechal, M. Vilaras, E. Regan, T. von Danwitz, C. Toader, F. Biltgen, K. Jürimäe u C. Lycourgos, Presidenti ta' Awla, A. Rosas, E. Juhász, M. Ilešič, J. Malenovský, L. Bay Larsen, M. Safjan, D. Šváby, C. G. Fernlund (Relatur), C. Vajda, S. Rodin, P. G. Xuereb, N. Piçarra u L. S. Rossi, Imħallfin,

* Lingwa tal-kawża: l-Ingliż.

Avukat Ġenerali: M. Campos Sánchez-Bordona,

Reġistratur: L. Hewlett, Amministratur Prinċipali,

wara li rat il-proċedura bil-miktub u wara s-seduta tas-27 ta' Novembru 2018,

wara li kkunsidrat l-osservazzjonijiet ipprezentati:

- għal A. Wightman, R. Greer, A. Smith, D. Martin, C. Stihler, J. Maugham u J. Cherry, minn A. O'Neill, QC, M. Lester, QC, D. Welsh, advocate, P. Eeckhout, professur tad-dritt, u E. Motion, solicitor,
- għal C. Leslie u T. Brake, minn M. Ross, QC, G. Facenna, QC, A. Howard, barrister, S. Donnelly, advocate, J. Jack u J. Halford, solicitors,
- għall-Gvern tar-Renju Unit, minn S. Brandon u C. Brodie, bħala aġenti, assistiti mir-R^t Hon. Lord Keen of Elie, QC, u minn T. de la Mare, QC,
- għall-Kunsill tal-Unjoni Ewropea, minn H. Legal, J.-B. Laignelot u J. Ciantar, bħala aġenti,
- għall-Kummissjoni Ewropea, minn L. Romero Requena, F. Erlbacher u K. Banks, bħala aġenti,

wara li semgħet il-konkluzjonijiet tal-Avukat Ġenerali, ipprezentati fis-seduta tal-4 ta' Diċembru 2018,

tagħti l-preżenti

Sentenza

- 1 It-talba għal decizjoni preliminari tirrigwarda l-interpretazzjoni tal-Artikolu 50 TUE.
- 2 Din it-talba tressqet fil-kuntest ta' proċedura bejn, minn naħa, Andy Wightman, Ross Greer, Alyn Smith, David Martin, Catherine Stihler, Jolyon Maugham u Joanna Cherry u, min-naħa l-oħra, is-Secretary of State for Exiting the European Union (is-Segretarju tal-Istat għall-Ħruġ mill-Unjoni Ewropea, ir-Renju Unit) dwar il-possibbiltà ta' revoka unilaterali tan-notifika tal-intenzjoni tar-Renju Unit tal-Gran Brittanja u l-Irlanda ta' Fuq li johroġ mill-Unjoni Ewropea.

Il-kuntest ġuridiku

Id-dritt internazzjonali

- 3 Il-Konvenzjoni ta' Vjenna dwar il-Liġi tat-Trattati, tat-23 ta' Mejju 1969 (*Ġabra tat-Trattati tan-Nazzjonijiet Uniti*, Vol. 1155, p. 331), tipprevedi, fl-Artikoli 65, 67 u 68 tagħha:

“Artikolu 65. Proċedura li għandha tiġi segwita fir-rigward tan-nullità ta' trattat, tat-tmiem ta' trattat, tal-ħruġ minn trattat jew tas-sospensjoni tal-applikazzjoni ta' trattat

1. Parti li, fuq il-bażi tad-dispożizzjonijiet ta' din il-konvenzjoni, tinvoka difett fir-rigward tal-kunsens tagħha li tkun marbuta minn trattat jew raġuni sabiex tikkontesta l-validità ta' trattat, sabiex tittermina trattat, sabiex toħroġ minn trattat jew sabiex tissospendi l-applikazzjoni ta' trattat, għandha tinnotifika l-pretensjoni tagħha lill-Partijiet l-oħra. In-notifika għandha tindika l-mizura li jkun qiegħed jiġi propost li tittieħed fir-rigward tat-trattat u r-raġunijiet li fuqhom tkun ibbażata.

2. Jekk, wara terminu li, hliet fil-każijiet ta' urġenza partikolari, ma għandux ikun ta' inqas minn tliet xhur minn meta tkun waslet in-notifika, ebda Parti ma tkun qajmet oġġezzjoni, il-Parti li tkun għamlet in-notifika għandha tkun tista' tadotta, bil-mod previst fl-Artikolu 67, il-miżura li tkun ipproponiet.

3. Jekk, għall-kuntrarju, waħda mill-Partijiet l-oħra tkun qajmet oġġezzjoni, il-Partijiet għandhom ifittxu soluzzjoni permezz tal-mezzi indikati fl-Artikolu 33 tal-Karta tan-Nazzjonijiet Uniti.

[...]

Artikolu 67. Strumenti sabiex tiġi ddikjarata n-nullità ta' trattat, sabiex jintemm trattat, sabiex Parti toħroġ minn trattat jew sabiex tiġi sospiżza l-applikazzjoni ta' trattat

1. In-notifika prevista fl-Artikolu 65(1) għandha ssir bil-miktub.

2. Kull att sabiex tiġi ddikjarata n-nullità ta' trattat, sabiex jintemm trattat, sabiex Parti toħroġ minn trattat jew sabiex tiġi sospiżza l-applikazzjoni ta' trattat, konformement mad-dispożizzjonijiet tat-trattat jew mal-Artikolu 65(2) jew (3), għandu jiffassal permezz ta' strument li għandu jiġi kkomunikat lill-Partijiet l-oħra. Jekk l-istrument ma jkunx iffirmit mill-Kap tal-Istat, mill-Kap tal-Gvern jew mill-Ministru għall-Affarjiet Barranin, ir-rappreżentant tal-Istat li jikkomunika dan l-istrument jista' jiġi mistieden jipproduci s-setgħat shaħ tiegħu.

Artikolu 68. Revoka tan-notifiki u tal-istrumenti previsti fl-Artikoli 65 u 67

In-notifiki jew l-istrumenti previsti fl-Artikoli 65 u 67 jistgħu jiġu rrevokati fi kwalunkwe mument qabel ma jidhlu fis-sehħ." [traduzzjoni mhux ufficjali]

Id-dritt tal-Unjoni

4 Skont it-tieni paragrafu tal-Artikolu 1 tiegħu, it-Trattat UE huwa pass ġdid lejn il-ħolqien ta' għaqda dejjem iżjed ravvicinata fost il-popli tal-Ewropa, li fiha d-deċiżjonijiet jittieħdu bl-iktar mod trasparenti possibbli u kemm jista' jkun qrib iċ-ċittadin.

5 L-Artikolu 2 TUE jipprovdi:

"L-Unjoni hija bbażata fuq il-valuri tar-rispett għad-dinjità tal-bniedem, il-libertà, id-demokrazija, l-ugwaljanza, l-istat tad-dritt u r-rispett għad-drittijiet tal-bniedem, inklużi d-drittijiet ta' persuni li jaġhmlu parti minn minoranzi. Dawn il-valuri huma komuni għall-Istati Membri f'soċjetà fejn jipprevalu l-pluraliżmu, in-non-diskriminazzjoni, it-tolleranza, il-ġustizzja, is-solidarjetà u l-ugwaljanza bejn in-nisa u l-irġiel."

6 Skont l-Artikolu 50 TUE:

"1. Kull Stat Membru jista' jiddeċiedi, skond il-ħtiġijiet kostituzzjonali tiegħu, li joħroġ mill-Unjoni.

2. L-Istat Membru li jiddeċiedi li joħroġ għandu jinnotifika lill-Kunsill Ewropew bl-intenzjoni tiegħu. Fid-dawl tal-linji gwida provduti mill-Kunsill Ewropew, l-Unjoni għandha tinnegozja u tikkonkludi ma' dak l-Istat ftehim li jistabbilixxi l-arranġamenti għall-ħruġ tiegħu, filwaqt li jittiehed kont tal-qafas tar-relazzjonijiet futuri tiegħu ma' l-Unjoni Ewropea. Dan il-ftehim għandu jkun innegozjat skond l-Artikolu 218(3) [TFUE]. Dan għandu jiġi konkluz f'isem l-Unjoni mill-Kunsill, li jaġixxi b'maġġoranza kwalifikata, wara l-approvazzjoni tal-Parlament Ewropew.

3. It-Trattati għandhom jieqfu milli japplikaw għall-Istat in kwistjoni mid-data tad-dhul fis-sehh tal-ftehim dwar il-ħruġ jew, fin-nuqqas ta' dan, sentejn wara n-notifika prevista fil-paragrafu 2, sakemm il-Kunsill Ewropew, bi ftehim ma' l-Istat Membru in kwistjoni, ma jiddeċidix b'mod unanimu li jestendi dan il-perijodu.

4. Għall-finijiet tal-paragrafi 2 u 3, il-membru tal-Kunsill Ewropew jew tal-Kunsill li jirrappreżenta l-Istat Membru li jkun qiegħed joħroġ m'għandux jipparteċipa fid-diskussjonijiet tal-Kunsill jew tal-Kunsill Ewropew jew f'deċizzjonijiet li jkunu jikkonċernawh.

Il-maġġoranza kwalifikata għandha tkun definita skond l-Artikolu 238(3)(b) [TFUE].

5. Jekk l-Istat li jkun ħareġ mill-Unjoni jitlob li jaderixxi mill-ġdid, it-talba tiegħu għandha tkun suġġetta għall-proċedura prevista fl-Artikolu 49.”

Id-dritt tar-Renju Unit

- 7 Il-European Union (Notification of Withdrawal) Act 2017 (il-Liġi dwar in-Notifika tal-Ħruġ mill-Unjoni Ewropea tal-2017) tipprevedi:

“[...]

1. Kompetenza sabiex jiġi nnotifikat il-ħruġ [mill-Unjoni]:

- (1) Il-Prim Ministru jista' jinnotifika, konformement mal-Artikolu 50(2) TUE, l-intenzjoni tar-Renju Unit li joħroġ [mill-Unjoni].
- (2) Din it-taqsimha għandha effett minkejja kwalunkwe dispożizzjoni taht jew li tirriżulta mill-European Communities Act 1972 [(il-Liġi dwar il-Komunitajiet Ewropej tal-1972)] jew kwalunkwe miżura legiżlattiva oħra.

[...]”

- 8 L-Artikolu 13 tal-European Union (Withdrawal) Act 2018 (il-Liġi dwar il-Ħruġ mill-Unjoni Ewropea tal-2018), adottata fis-26 ta' Ġunju 2018, jipprovdi:

“1. Il-ftehim dwar il-ħruġ jista' jiġi rratifikat biss jekk:

- (a) Ministru tal-Kuruna jkun ippreżenta quddiem kull Kamra tal-Parlament:
  - (i) dikjarazzjoni li ntlahaq ftehim politiku,
  - (ii) kopja tal-ftehim dwar il-ħruġ li ġie nnegożjat, u
  - (iii) kopja tal-qafas għar-relazzjonijiet futuri,
- (b) il-ftehim dwar il-ħruġ li ġie nnegożjat u l-qafas għar-relazzjonijiet futuri jkunu ġew approvati permezz ta' riżoluzzjoni tal-House of Commons fuq mozzjoni mressqa minn Ministru tal-Kuruna,
- (c) tkun tressqet mozzjoni fil-House of Lords minn Ministru tal-Kuruna sabiex il-House of Lords tiegħu nota tal-ftehim dwar il-ħruġ li ġie nnegożjat u tal-qafas għar-relazzjonijiet futuri, u
  - (i) il-House of Lords tkun iddiskutiet il-mozzjoni, jew
  - (ii) il-House of Lord ma tkunx ikkonkludiet dibattitu dwar il-mozzjoni qabel it-tmiem ta' perijodu ta' hamest ijiem ta' sessjonijiet tal-House of Lords li jibda mill-ewwel jum ta' sessjoni tal-House of Lords wara l-jum li fih il-House of Commons tgħaddi r-riżoluzzjoni msemmija fil-punt (b), u
- (d) ikun ġie adottat Act of Parliament (Att tal-Parlament) li jinkludi dispożizzjoni għall-implimentazzjoni tal-ftehim dwar il-ħruġ.

(2) Sa fejn ikun possibbli fil-prattika, Ministru tal-Kuruna għandu jagħmel l-arrangamenti meħtieġa sabiex il-mozzjoni msemmija fil-paragrafu (1)(b) tkun is-sugġett ta' dibattitu u ta' vot mill-House of Commons qabel ma l-Parlament Ewropew jiddeċiedi jekk huwiex ser jagħti l-kunsens tiegħu għall-ftehim dwar il-ħruġ li jkun qiegħed jiġi konkluż f'isem l-Unjoni konformement mal-Artikolu 50(2) tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea.

[...]"

Il-kawża prinċipali u d-domanda preliminari

- 9 Fir-referendum tat-23 ta' Ġunju 2016 fir-Renju Unit, il-magġoranza ddeċidiet favur il-ħruġ ta' dan l-Istat Membru mill-Unjoni. Skont l-awtorizzazzjoni mogħtija mil-Liġi dwar in-Notifika tal-Ħruġ mill-Unjoni Ewropea tal-2017 lill-Prime Minister (il-Prim Ministru, ir-Renju Unit), dan tal-aħħar innotifika lill-Kunsill Ewropew, fid-29 ta' Marzu 2017, bl-intenzjoni tar-Renju Unit li johroġ mill-Unjoni skont l-Artikolu 50 TUE.
- 10 Fid-19 ta' Dicembru 2017, rikors għal sħarriġ ġudizzjarju ("judicial review") intiż sabiex tinkiseb sentenza dikjaratorja ("declarator") ġie ppreżentat quddiem il-Court of Session (Scotland) (il-Qorti Suprema Ċivili, l-Iskozja, ir-Renju Unit) mir-rikorrenti fil-kawża prinċipali, li jinkludu Membru tal-Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (il-Parlament tar-Renju Unit tal-Gran Brittanja u tal-Irlanda ta' Fuq, iktar 'il quddiem il-"Parlament tar-Renju Unit"), żewġ Membri tal-iScottish Parliament (il-Parlament Skoċċiż, ir-Renju Unit) u tliet Membri tal-Parlament Ewropew, bil-għan li jiġi speċifikat jekk, meta u kif l-imsemmija notifika setgħet tiġi rrevokata unilateralment. Dawn ir-rikorrenti, li insostenn tagħhom interwenew żewġ Membri oħra tal-Parlament tar-Renju Unit, xtaqu jkunu jafu jekk in-notifika prevista fl-Artikolu 50 TUE tistax tiġi rrevokata unilateralment qabel l-iskadenza tal-perijodu ta' sentejn previst f'dan l-artikolu bil-konsegwenza li, fil-każ li n-notifika mwettqa mir-Renju Unit tiġi rrevokata, dan l-Istat Membru jibqa' fl-Unjoni. Huma stiednu lill-Court of Session (Scotland) (il-Qorti Suprema Ċivili, l-Iskozja) tagħmel lill-Qorti tal-Ġustizzja domanda preliminari dwar dan il-punt. Fid-difiża tiegħu, is-Segretarju tal-Istat għall-Ħruġ mill-Unjoni Ewropea sostna li d-domanda kienet ipotetika u akkademika fid-dawl tal-pożizzjoni meħuda mill-Gvern tar-Renju Unit li n-notifika ma kinitx ser tiġi rrevokata.
- 11 Permezz ta' deċiżjoni tat-8 ta' Ġunju 2018, il-Lord Ordinary (l-Imħallef tal-Ewwel Istanza, ir-Renju Unit) irrifjuta li jagħmel rinviju lill-Qorti tal-Ġustizzja u ċaħad ir-rikors għal sħarriġ ġudizzjarju, l-ewwel nett, għar-raġuni li d-domanda kienet ipotetika fid-dawl tal-pożizzjoni tar-Renju Unit u għar-raġuni li l-fatti li fuq il-bażi tagħhom il-Qorti tal-Ġustizzja kienet ser issirilha d-domanda ma setgħux jiġu stabbiliti b'ċertezza u, it-tieni nett, għar-raġuni li d-domanda kienet tinterferixxi fis-sovranità parlamentari u ma kinitx taqa' fil-kompetenza tal-qorti nazzjonali.
- 12 Ir-rikorrenti fil-kawża prinċipali appellaw minn din id-deċiżjoni quddiem il-qorti tar-rinviju.
- 13 Il-qorti tar-rinviju tenfasizza li, skont l-Artikolu 13 tal-Liġi dwar il-Ħruġ mill-Unjoni Ewropea tal-2018, għandu jinkiseb il-kunsens tal-Parlament tar-Renju Unit dwar l-eżitu tan-negożjati mmexxija bejn ir-Renju Unit u l-Unjoni taħt l-Artikolu 50 TUE. B'mod partikolari, il-ftehim dwar il-ħruġ jista' jiġi rratifikat biss jekk dan u l-qafas applikabbli għar-relazzjonijiet futuri bejn ir-Renju Unit u l-Unjoni jiġu approvati b'riżoluzzjoni tal-House of Commons, u wara dibattitu fil-House of Lords. Fl-assenza ta' tali approvazzjoni, il-Gvern tar-Renju Unit għandu jindika l-mod li bih jipproponi li jipproċedi. Jekk il-Prim Ministru jiddikjara, qabel il-21 ta' Jannar 2019, li ebda ftehim ma ser ikun jista' jintlaħaq fuq livell ta' prinċipju, dan il-gvern ser ikollu jindika mill-ġdid dak li jipproponi li jagħmel u għandu jippreżenta din il-proposta quddiem iż-żewġ kmamar tal-Parlament tar-Renju Unit.

- 14 Il-qorti tar-rinviju tispjega li, jekk l-eventwali ftehim bejn ir-Renju Unit u l-Unjoni ma jiġix approvat u jekk ma jiġri xejn iktar, it-Trattati ma jibqgħux japplikaw għal dan l-Istat Membru fid-29 ta' Marzu 2019 u l-imsemmi Stat Membru johroġ awtomatikament mill-Unjoni f'dik id-data.
- 15 Permezz ta' digriet tal-21 ta' Settembru 2018, il-qorti tar-rinviju laqgħet l-appell ipprezentat kontra d-deċiżjoni tal-Lord Ordinary (l-Imħallef tal-Ewwel Istanza) u laqgħet it-talba tar-rikorrenti fil-kawża prinċipali għat-tressiq ta' talba għal deċiżjoni preliminari skont l-Artikolu 267 TFUE. Il-qorti tar-rinviju tqis li la huwa akkademiku u lanqas prematur li ssir domanda lill-Qorti tal-Ġustizzja dwar jekk id-dritt jippermettix lil Stat Membru jirrevoka unilaterament in-notifika mwettqa taht l-Artikolu 50(2) TUE u jibqa' fl-Unjoni. L-imsemmija qorti tqis li hemm dubju dwar dan il-punt u li r-risposta tal-Qorti tal-Ġustizzja ser tikkjarifika l-għażliet disponibbli għall-Membri tal-House of Commons meta jiġu sabiex jivvotaw dwar l-eventwali ftehim milhuq bejn ir-Renju Unit u l-Unjoni. B'mod partikolari, tali risposta ser tippermettilhom jifhmu li ma hemmx żewġ għażliet iżda tlieta, jiġifieri l-ħruġ mill-Unjoni mingħajr ftehim, il-ħruġ mill-Unjoni bil-ftehim li jkun tressaq quddiemhom, jew ir-revoka tan-notifika tal-intenzjoni ta' ħruġ u l-kontinwazzjoni tar-Renju Unit fl-Unjoni.
- 16 Kien f'dawn iċ-ċirkustanzi li l-Court of Session, Inner House, First Division (Scotland) (il-Qorti Suprema Ċivili, Sede ta' Appell, L-Ewwel Awla, l-Iskozja, ir-Renju Unit) iddeċidiet li tissospendi l-proċedura quddiemha u li tagħmel lill-Qorti tal-Ġustizzja d-domanda preliminari segwenti:
- “Meta, konformement mal-Artikolu 50 tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea, Stat Membru jkun innotifika lill-Kunsill Ewropew bl-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni Ewropea, id-dritt tal-Unjoni jippermetti li din in-notifika tiġi rrevokata unilaterament mill-Istat Membru li jinnotifika; u, jekk dan ikun il-każ, taht liema kundizzjonijiet u b'liema effett fir-rigward tal-Istat Membru li jibqa' fl-Unjoni Ewropea?”
- 17 Il-Gvern tar-Renju Unit talab lill-qorti tar-rinviju tawtorizzah jappella mid-digriet tal-21 ta' Settembru 2018, imsemmi fil-punt 15 ta' din is-sentenza u mid-digriet tat-3 ta' Ottubru 2018 li permezz tiegħu l-qorti tar-rinviju pprezentat dan ir-rinviju għal deċiżjoni preliminari. Peress li din it-talba giet miċhuda permezz ta' deċiżjoni tat-8 ta' Novembru 2018, dan il-gvern talab lis-Supreme Court of the United Kingdom (il-Qorti Suprema tar-Renju Unit, ir-Renju Unit) tawtorizzah jappella minn dawn iż-żewġ digrieti. Din l-awtorizzazzjoni giet irrifjutata permezz ta' digriet tas-Supreme Court of the United Kingdom (il-Qorti Suprema tar-Renju Unit) tal-20 ta' Novembru 2018.

Il-proċedura quddiem il-Qorti tal-Ġustizzja

- 18 Il-qorti tar-rinviju talbet l-applikazzjoni tal-proċedura mhaffa prevista fl-Artikolu 105 tar-Regoli tal-Proċedura tal-Qorti tal-Ġustizzja.
- 19 Permezz ta' digriet tad-19 ta' Ottubru 2018, Wightman *et* (C-621/18, EU:C:2018:851), il-President tal-Qorti tal-Ġustizzja laqa' din it-talba.

Fuq id-domanda preliminari

Fuq l-ammissibbiltà

- 20 Il-Gvern tar-Renju Unit isostni li d-domanda preliminari hija inammissibbli għaliex hija ipotetika. B'mod partikolari, dan il-gvern jenfasizza li ebda abbozz ta' att ta' revoka tan-notifika tal-intenzjoni tar-Renju Unit li johroġ mill-Unjoni ma gie adottat u lanqas biss ma huwa ppjanat, li ma hemm ebda

tilwima fil-kawża prinċipali u li d-domanda magħmula hija fil-fatt intiża li tikseb opinjoni konsultattiva dwar kwistjoni ta' natura kostituzzjonali, jiġifieri l-interpretazzjoni korretta tal-Artikolu 50 TUE u tal-atti adottati fuq il-bażi tiegħu.

- 21 Skont l-imsemmi gvern, ma hemm ebda tilwima konkreta sa fejn id-domanda preliminari tikkonċerna fatti li ma seħħewx u li ma huwiex ċert li ser iseħħu. Il-Gvern tar-Renju Unit jispjega li, kif tenna b'mod kostanti, huwa minn dejjem kellu l-intenzjoni li jonora r-risultat tar-referendum billi jipproċedi bin-notifika prevista fl-Artikolu 50 TUE u b'hekk bil-ħruġ mill-Unjoni, irrispettivament minn jekk dan isirx fuq il-bażi ta' ftehim jew fl-assenza ta' kwalunkwe ftehim.
- 22 Skont il-Gvern tar-Renju Unit, id-domanda fil-verità tikkonċerna l-implikazzjonijiet legali ta' sitwazzjoni differenti minn dik viġenti attwalment. Din id-domanda tassumi, minn naħa, li r-Renju Unit, b'inizjattiva tal-Parlament tiegħu jew b'xi mod ieħor, ser jipprova jirrevoka n-notifika u, min-naħa l-oħra, li l-Kummissjoni Ewropea jew is-27 Stat Membru l-oħra ser joġġezzjonaw għal din ir-revoka, u dan għaliex hija biss tali oġġezzjoni li tkun ta' natura li tagħti lok għal tilwima.
- 23 Skont il-Gvern tar-Renju Unit, il-prezentata tar-rikors fil-kawża prinċipali flimkien ma' talba għal deċiżjoni preliminari sabiex tinkiseb opinjoni legali mill-Qorti tal-Ġustizzja tikkostitwixxi evażjoni tar-regoli tat-Trattat FUE fil-qasam tar-rimedji legali, tal-*locus standi* u tat-termini. Dan il-gvern ifakkar li l-proċedura ta' opinjoni hija ddefinita fir-regoli previsti fl-Artikolu 218(11) TFUE u hija disponibbli biss meta tqum kwistjoni dwar il-kompatibbiltà ta' abbozz ta' ftehim internazzjonali mat-Trattati.
- 24 L-uniku rimedju legali possibbli huwa r-rikors dirett, fl-eventwalità li r-Renju Unit jirrevoka n-notifika tiegħu u jikkawża tilwima mal-Istati Membri l-oħra u l-istituzzjonijiet tal-Unjoni.
- 25 Il-Kummissjoni tqis ukoll li d-deċiżjoni li ser tiġi adottata mill-qorti tar-rinviju wara li tkun ingħatat ir-risposta tal-Qorti tal-Ġustizzja għad-domanda preliminari tagħha ma ser ikollha ebda effett vinkolanti fuq il-partijiet fil-kawża prinċipali, b'tali mod li din id-domanda hija ipotetika. Madankollu, waqt is-seduta, hija rrikonoxxiet l-eżistenza ta' tilwima fil-kawża prinċipali.
- 26 F'dan id-dawl, għandu jifakkar li hija biss il-qorti nazzjonali, li tkun adita bit-tilwima u li jkollha tassumi r-responsabbiltà għad-deċiżjoni ġudizzjarja li għandha tagħti, li għandha tevalwa, fid-dawl tal-karatteristiċi partikolari tal-kawża, kemm il-ħtieġa ta' deċiżjoni preliminari sabiex tkun f'pożizzjoni li tagħti d-deċiżjoni tagħha u kemm ir-rilevanza tad-domandi li hija tagħmel lill-Qorti tal-Ġustizzja. Għaldaqstant, meta d-domandi magħmula jkunu dwar l-interpretazzjoni ta' regola tad-dritt tal-Unjoni, il-Qorti tal-Ġustizzja hija, b'hal prinċipju, marbuta li tagħti deċiżjoni (sentenzi tas-16 ta' Ġunju 2015, *Gauweiler et*, C-62/14, EU:C:2015:400, punt 24, kif ukoll tas-7 ta' Frar 2018, *American Express*, C-304/16, EU:C:2018:66, punt 31).
- 27 Minn dan isegwi li d-domandi dwar id-dritt tal-Unjoni jgawdu minn preżunzjoni ta' rilevanza. Il-Qorti tal-Ġustizzja tista' tirrifjuta li tagħti deċiżjoni dwar domanda preliminari magħmula minn qorti nazzjonali fil-każ biss li jkun jidher b'mod manifest li l-interpretazzjoni ta' regola tal-Unjoni mitluba ma jkollha ebda rabta mar-realtà jew mas-suġġett tat-tilwima fil-kawża prinċipali, meta l-problema tkun ta' natura ipotetika jew inkella meta l-Qorti tal-Ġustizzja ma jkollhiex il-punti ta' fatt u ta' liġi meħtieġa sabiex tagħti risposta utli għad-domandi li jkunu sarulha (sentenzi tas-16 ta' Ġunju 2015, *Gauweiler et*, C-62/14, EU:C:2015:400, punt 25, kif ukoll tas-7 ta' Frar 2018, *American Express*, C-304/16, EU:C:2018:66, punt 32).
- 28 Barra minn hekk, għandu jifakkar li, konformement ma' ġurisprudenza stabbilita, il-ġustifikazzjoni tar-rinviju għal deċiżjoni preliminari ma hijiex il-formulazzjoni ta' opinjonijiet konsultattivi dwar kwistjonijiet ġenerali jew ipotetiċi iżda l-ħtieġa inerenti għas-soluzzjoni effettiva ta' tilwima (sentenza

- tat-28 ta' Marzu 2017, Rosneft, C-72/15, EU:C:2017:236, punt 194 u l-ġurisprudenza ċċitata; ara wkoll, f'dan is-sens, is-sentenzi tas-16 ta' Diċembru 1981, Foglia, 244/80, EU:C:1981:302, punt 18, u tat-12 ta' Ġunju 2008, Gourmet Classic, C-458/06, EU:C:2008:338, punt 26).
- 29 F'dan il-każ, għandu jiġi osservat li l-qorti tar-rinviju kienet adita b'appell minn deċiżjoni tal-imħallef tal-ewwel istanza mogħtija fil-kuntest ta' rikors intiż sabiex tinkiseb sentenza dikjaratorja dwar il-kwistjoni ta' jekk in-notifika tal-intenzjoni tar-Renju Unit li johroġ mill-Unjoni, imwettqa konformement mal-Artikolu 50 TUE, tistax tiġi rrevokata unilateralment qabel l-iskadenza tal-perijodu ta' sentejn previst fl-imsemmi artikolu, bil-konsegwenza li, jekk l-imsemmija notifika tiġi rrevokata, ir-Renju Unit jibqa' fl-Unjoni. Il-qorti tar-rinviju tindika, f'dan ir-rigward, li hija meħtieġa tiddeċiedi dwar dan il-punt ta' liġi, li huwa reali u attwali, li jagħti lok għal tilwima, u li l-importanza Prattika tiegħu hija kunsiderevoli. Dik il-qorti tenfasizza li huwa r-rwol ta' wieħed mir-rikorrenti kif ukoll taż-żewġ intervenjenti fil-kawża prinċipali, li huma Membri tal-Parlament tar-Renju Unit, li jieħdu pożizzjoni dwar il-ħruġ tar-Renju Unit mill-Unjoni u, b'mod partikolari, konformement mal-Artikolu 13 tal-Liġi dwar il-ħruġ mill-Unjoni Ewropea tal-2018, dwar ir-ratifika tal-ftehim innegozjat bejn il-Gvern tar-Renju Unit u l-Unjoni, taħt l-Artikolu 50 TUE. Il-qorti tar-rinviju tispeċifika li dawn il-Membri tal-Parlament tar-Renju Unit għandhom interess fir-risposta għal dan il-punt ta' liġi sa fejn din ir-risposta ser tippermetti li jiġu kkjarifikati l-għażliet disponibbli għalihom fl-eżercizzju tal-mandati parlamentari tagħhom.
- 30 Issa, ir-rwol tal-Qorti tal-Ġustizzja la huwa li ddaħħal inkwistjoni l-evalwazzjoni mill-qorti tar-rinviju tal-ammissibbiltà tar-rikors fil-kawża prinċipali, evalwazzjoni li, fil-kuntest tal-proċedura ta' rinviju għal deċiżjoni preliminari, taqa' fil-ġurisdizzjoni tal-qorti nazzjonali, u lanqas li tivverifika jekk id-deċiżjoni tar-rinviju tteħditx konformement mar-regoli nazzjonali dwar l-organizzazzjoni u l-proċedura ġudizzjarji (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tas-16 ta' Ġunju 2015, Gauweiler *et*, C-62/14, EU:C:2015:400, punt 26, kif ukoll tas-7 ta' Frar 2018, American Express, C-304/16, EU:C:2018:66, punt 34). F'dan il-każ, il-qorti tar-rinviju ċaħdet l-oġġezzjonijiet dwar l-ammissibbiltà mqajma quddiemha mill-Gvern tar-Renju Unit fuq il-bażi tan-natura ipotetika jew akkademika tar-rikors fil-kawża prinċipali. Minn dan isegwi li, sa fejn l-argumenti tal-Gvern tar-Renju Unit u tal-Kummissjoni huma intiżi li jdaħħlu inkwistjoni l-ammissibbiltà ta' dan ir-rikors, dawn l-argumenti ma għandhom ebda rilevanza fil-konfront tal-evalwazzjoni tal-ammissibbiltà tat-talba għal deċiżjoni preliminari (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-13 ta' Marzu 2007, Unibet, C-432/05, EU:C:2007:163, punt 33).
- 31 Barra minn hekk, il-fatt li l-azzjoni fil-kawża prinċipali għandha natura dikjaratorja ma jipprekludix lill-Qorti tal-Ġustizzja milli tagħti deċiżjoni dwar domanda preliminari f'sitwazzjoni fejn din l-azzjoni tkun awtorizzata mid-dritt nazzjonali u din id-domanda tissodisfa hteġa oġġettiva għas-soluzzjoni tat-tilwima li biha l-qorti tar-rinviju tkun debitament adita (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tal-15 ta' Diċembru 1995, Bosman, C-415/93, EU:C:1995:463, punt 65, kif ukoll tas-16 ta' Ġunju 2015, Gauweiler *et*, C-62/14, EU:C:2015:400, punt 28).
- 32 Għaldaqstant, hemm fil-fatt tilwima pendenti quddiem il-qorti tar-rinviju, u dan minkejja li l-konvenut fil-kawża prinċipali għażel li ma jihux pożizzjoni fuq il-mertu tal-kwistjoni mqajma mir-rikorrenti fil-kawża prinċipali, billi sostna biss li r-rikors tagħhom huwa inammissibbli (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-8 ta' Lulju 2010, Afton Chemical, C-343/09, EU:C:2010:419, punti 11 u 15).
- 33 Fir-rigward tar-rilevanza tad-domanda preliminari, ma hemm ebda dubju dwar dan peress li din id-domanda hija dwar l-interpretazzjoni ta' dispożizzjoni tad-dritt tal-Unjoni, f'dan il-każ tad-dritt primarju, u peress li l-imsemmija domanda hija preċiżament is-sugġett tat-tilwima fil-kawża prinċipali.
- 34 Għaldaqstant, ma jidherx b'mod manifest li d-domanda magħmula dwar l-interpretazzjoni tal-Artikolu 50 TUE ma għandha ebda rabta mar-realtà jew mas-sugġett tat-tilwima fil-kawża prinċipali jew tikkonċerna problema ipotetika.

- 35 Fir-rigward tal-argument imsemmi fil-punt 23 ta' din is-sentenza, fis-sens li l-qorti tar-rinviju qiegħda tipprova tikseb l-opinjoni tal-Qorti tal-Ġustizzja, b'użu mhux intenzjonat tal-proċedura prevista fl-Artikolu 218(11) TFUE, għandu jiġi osservat li l-qorti tar-rinviju ma hijiex qiegħda titlob lill-Qorti tal-Ġustizzja opinjoni dwar il-kompatibbiltà ta' ftehim previst mill-Unjoni mat-Trattati, iżda qiegħda tistaqsiha dwar l-interpretazzjoni ta' dispożizzjoni tad-dritt tal-Unjoni sabiex tagħti sentenza fil-proċedura fil-kawża prinċipali.
- 36 Minn dan isegwi li d-domanda preliminari hija ammissibbli.

Fuq il-mertu

- 37 Ir-rikorrenti kif ukoll l-intervenjenti fil-kawża prinċipali, filwaqt li jikkonstataw l-assenza ta' regola esplicita fl-Artikolu 50 TUE li tindirizza r-revoka ta' notifika tal-intenzjoni ta' hruġ mill-Unjoni, isostnu li tali dritt jeżisti u huwa ta' natura unilaterali. Madankollu, skont l-istess partijiet, dan id-dritt jista' jiġi eżerċitat biss b'osservanza tal-htigijiet kostituzzjonali tal-Istat Membru kkonċernat, b'analogija mal-eżerċizzju tad-dritt ta' hruġ stess, previst fl-Artikolu 50(1) TUE. Skont dawn il-partijiet fil-proċedura fil-kawża prinċipali, il-proċedura ta' hruġ għandha għaldaqstant tkompli sakemm l-Istat Membru kkonċernat ikollu l-intenzjoni li johroġ mill-Unjoni iżda tintemm jekk, qabel l-iskadenza tat-terminu previst fl-Artikolu 50(3) TUE, dan l-Istat Membru jibdel fehmtu u jiddeċiedi li ma jkomplix jipproċedi bil-hruġ mill-Unjoni.
- 38 Il-Kunsill u l-Kummissjoni, filwaqt li jaqblu li Stat Membru għandu d-dritt li jirrevoka n-notifika tal-intenzjoni tiegħu li johroġ qabel ma t-Trattati ma jibqgħux applikabbli għalih, jikkontestaw in-natura unilaterali ta' dan id-dritt.
- 39 Skont dawn l-istituzzjonijiet, jekk jiġi rrikonnoxxut dritt ta' revoka unilaterali, dan jippermetti lil Stat Membru li jkun innotifika l-intenzjoni li johroġ jevita r-regoli stabbiliti fl-Artikolu 50(2) u (3) TUE, li huma intiżi li jippermettu hruġ organizzat mill-Unjoni, u jista' jagħti lok għal abbużi min-naħa tal-Istat Membru kkonċernat għad-detriment tal-Unjoni u tal-istituzzjonijiet tagħha.
- 40 Il-Kunsill u l-Kummissjoni jsostnu li b'hekk l-Istat Membru kkonċernat ikun jista' juża d-dritt ta' revoka tiegħu f'it ta' żmien qabel l-iskadenza tat-terminu previst fl-Artikolu 50(3) TUE sabiex imbagħad jinnotifika intenzjoni ġdida ta' hruġ immedjatament wara din l-iskadenza, b'tali mod li jinfetaħ terminu ġdid ta' sentejn għan-negozjati. B'dan il-mod, l-Istat Membru jibbenefika, *de facto*, minn dritt illimitat *ratione temporis* sabiex jinneozja l-hruġ tiegħu u jcaħhad lit-terminu previst fl-Artikolu 50(3) TUE mill-effett utli tiegħu.
- 41 Barra minn hekk, skont dawn l-istituzzjonijiet, Stat Membru ser ikun jista', fi kwalunkwe mument, juża d-dritt ta' revoka tiegħu sabiex jeżerċita pressjoni matul in-negozjati. Fil-każ li t-termini tal-ftehim dwar il-hruġ ma jkunux konvenjenti għalih, huwa jkun jista' jhedded li jirrevoka n-notifika tiegħu u b'hekk jeżerċita pressjoni fuq l-istituzzjonijiet tal-Unjoni sabiex itejjeb, favur tiegħu, it-termini ta' dan il-ftehim.
- 42 Sabiex jiġu evitati tali riskji, il-Kunsill u l-Kummissjoni jipproponu, għalhekk, li l-Artikolu 50 TUE jiġi interpretat fis-sens li jippermetti r-revoka, iżda biss jekk il-Kunsill Ewropew jagħti l-kunsens tiegħu għaliha b'mod unanimu.
- 43 Min-naħa tiegħu, il-Gvern tar-Renju Unit ma ħax pożizzjoni dwar id-dritt ta' Stat Membru, li jkun innotifika l-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni taħt l-Artikolu 50 TUE, li jirrevoka tali notifika.
- 44 F'dan id-dawl, għandu jinfakkar li t-Trattati fundaturi, li jikkostitwixxu l-karta kostituzzjonali bażika tal-Unjoni (sentenza tat-23 ta' April 1986, Les Verts vs Il-Parlament, 294/83, EU:C:1986:166, punt 23), stabbilixxew, b'differenza minn trattati internazzjonali ordinarji, ordinament ġuridiku ġdid, mogħni

bl-istituzzjonijiet tiegħu stess, li favur tiegħu l-Istati li huma Membri tiegħu l-limitaw, foqsgma dejjem iktar estizi, id-drittijiet sovrani tagħhom u li s-sugġetti tiegħu ma humiex biss dawn l-Istati iżda wkoll iċ-ċittadini tagħhom (Opinjoni 2/13 (Adeżjoni tal-Unjoni mal-KEDB), tat-18 ta' Diċembru 2014, EU:C:2014:2454, punt 157 u l-ġurisprudenza ċċitata).

- 45 Skont ġurisprudenza stabbilita tal-Qorti tal-Ġustizzja, din l-awtonomija tad-dritt tal-Unjoni, fir-rigward kemm tad-dritt tal-Istati Membri u tad-dritt internazzjonali, hija ġġustifikata minhabba l-karatteristiċi essenzjali tal-Unjoni u tad-dritt tagħha, marbuta, b'mod partikolari, mal-istruttura kostituzzjonali tal-Unjoni kif ukoll man-natura stess tal-imsemmi dritt. Id-dritt tal-Unjoni huwa fil-fatt ikkaratterizzat mill-fatt li hareġ minn sors awtonomu wieħed, ikkostitwit mit-Trattati, mis-supremazija tiegħu fuq id-drittijiet tal-Istati Membri kif ukoll mill-effett dirett ta' sensiela sħiħa ta' dispożizzjonijiet applikabbli għaċ-ċittadini tal-Istati Membri u għall-Istati Membri stess. Tali karatteristiċi taw lok għal netwerk strutturat ta' prinċipji, ta' regoli u ta' relazzjonijiet legali li jiddependu minn xulxin u li jorbtu, b'mod reċiproku, lill-Unjoni stess u lill-Istati Membri tagħha, kif ukoll lill-Istati Membri bejniethom (sentenza tas-6 ta' Marzu 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, punt 33 u l-ġurisprudenza ċċitata).
- 46 Għaldaqstant, id-domanda magħmula għandha tiġi eżaminata fid-dawl tat-Trattati kkunsidrati fl-intier tagħhom.
- 47 F'dan id-dawl, għandu jittfakkar li, skont ġurisprudenza stabbilita tal-Qorti tal-Ġustizzja, fl-interpretazzjoni ta' dispożizzjoni tad-dritt tal-Unjoni, ma għandhomx jittieħdu inkunsiderazzjoni biss il-kliem tagħha u l-għanijiet imfittxija minnha, iżda għandhom jittieħdu inkunsiderazzjoni wkoll il-kuntest tagħha kif ukoll id-dispożizzjonijiet kollha tad-dritt tal-Unjoni. L-oriġini ta' dispożizzjoni tad-dritt tal-Unjoni wkoll jista' jkollu elementi rilevanti għall-interpretazzjoni tagħha (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tas-27 ta' Novembru 2012, Pringle, C-370/12, EU:C:2012:756, punt 135; sentenzi tat-3 ta' Ottubru 2013, Inuit Tapiriit Kanatami *et* vs Il-Parlament u Il-Kunsill, C-583/11 P, EU:C:2013:625, punt 50 u l-ġurisprudenza ċċitata, kif ukoll tas-17 ta' Marzu 2016, Il-Parlament vs Il-Kummissjoni, C-286/14, EU:C:2016:183, punt 43).
- 48 Fir-rigward tal-kliem tal-Artikolu 50 TUE, għandu jiġi kkonstatat li dan l-artikolu ma jindirizzax b'mod esplicitu l-kwistjoni tar-revoka. Dan l-artikolu la jipprojbixxi tali revoka u lanqas ma jawtorizzaha b'mod espress.
- 49 B'dan premiss, kif osserva l-Avukat Ġenerali fil-punti 99 sa 102 tal-konklużjonijiet tiegħu, mill-formulazzjoni tal-Artikolu 50(2) TUE jirriżulta li Stat Membru li jiddeciedi li joħroġ għandu jinnotifika l-“intenzjoni” tiegħu lill-Kunsill Ewropew. Issa, min-natura tagħha, intenzjoni la hija definittiva u lanqas irrevokabbli.
- 50 Barra minn hekk, l-Artikolu 50(1) TUE jipprovdi li kull Stat Membru jista' jiddeciedi, konformement mal-htigijiet kostituzzjonali tiegħu, li joħroġ mill-Unjoni. Minn dan jirriżulta li l-Istat Membru kkonċernat ma huwiex meħtieġ jieħu d-deċiżjoni tiegħu bi ftehim mal-Istati Membri l-oħra jew mal-istituzzjonijiet tal-Unjoni. Id-deċiżjoni ta' hruġ taqa' taħt ir-rieda esklużiva ta' dan l-Istat Membru, b'osservanza tal-htigijiet kostituzzjonali tiegħu, u għalhekk tiddependi biss mill-għażla sovrana tiegħu.
- 51 L-Artikolu 50(2) u (3) TUE mbagħad jipprevedi l-proċedura li għandha tiġi segwita fil-każ ta' deċiżjoni ta' hruġ. Kif il-Qorti tal-Ġustizzja ddecidiet fis-sentenza tad-19 ta' Settembru 2018, RO (C-327/18 PPU, EU:C:2018:733, punt 46), din il-proċedura tinvolvi, l-ewwel nett, in-notifika lill-Kunsill Ewropew tal-intenzjoni ta' hruġ, it-tieni nett, in-negożjati u l-konklużjoni ta' ftehim li jiffissa l-modalitajiet tal-hruġ fid-dawl tar-relazzjonijiet futuri bejn l-Istat ikkonċernat u l-Unjoni u, it-tielet nett, il-hruġ fil-veru sens tal-kelma mill-Unjoni fid-data tad-dhul fis-seħħ ta' dan il-ftehim jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sentejn wara n-notifika mogħtija lill-Kunsill Ewropew, sakemm dan tal-aħħar, bi bqil mal-Istat Membru kkonċernat, ma jiddecidix, b'vot unanimu, li jestendi dan it-terminu.

- 52 L-Artikolu 50(2) TUE jagħmel riferiment għall-Artikolu 218(3) TFUE, li jipprovdi li l-Kummissjoni għandha tippreżenta rakkomandazzjonijiet lill-Kunsill, li għandu jadotta deċiżjoni li tawtorizza l-ftuh tan-negozjati u li tinnonima n-negozjatur jew il-kap tal-grupp tan-negozjati tal-Unjoni.
- 53 L-Artikolu 50(2) TUE b'hekk jiddefinixxi r-rwol tad-diversi istituzzjonijiet fil-proċedura li għandha tiġi segwita għan-negozjati u għall-konklużjoni tal-ftehim dwar il-ħruġ, konklużjoni li tehtieg vot b'maġġoranza kkwalifikata fil-Kunsill wara l-approvazzjoni mill-Parlament Ewropew.
- 54 L-Artikolu 50 TUE jistabbilixxi wkoll, fil-paragrafu 3 tiegħu, meta jidhol fis-seħh il-ħruġ tal-Istat Membru kkonċernat mil-Unjoni billi jipprovdi li t-Trattati ma jibqgħux applikabbli għal dan l-Istat Membru fid-data tad-dhul fis-seħh tal-ftehim dwar il-ħruġ jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sentejn wara n-notifika mill-imsemmi Stat Membru tal-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni. Dan it-terminu massimu ta' sentejn minn din in-notifika japplika bla ħsara għal deċiżjoni tal-Kunsill Ewropew, mehuda b'vot unanimu tal-membri tiegħu u bi qbil mal-Istat Membru kkonċernat, li testendi dan it-terminu.
- 55 Wara l-ħruġ tiegħu mill-Unjoni, l-Istat Membru kkonċernat jista' jerga' jitlob li jaderixxi magħha b'applikazzjoni tal-proċedura prevista fl-Artikolu 49 TUE.
- 56 Minn dan isegwi li l-Artikolu 50 TUE għandu għan doppju, jiġifieri, minn naħa, li jirrikonoxxi d-dritt sovrani ta' Stat Membru li johroġ mill-Unjoni u, min-naħa l-oħra, li jistabbilixxi proċedura maħsuba sabiex tali ħruġ ikun jista' jseħh b'mod organizzat.
- 57 Issa, kif osserva l-Avukat Ġenerali fil-punti 94 u 95 tal-konklużjonijiet tiegħu, in-natura sovrana tad-dritt ta' ħruġ irrikonoxxut fl-Artikolu 50(1) TUE timmilita favur l-eżistenza ta' dritt għall-Istat Membru kkonċernat, sakemm ma jkunx daħal fis-seħh ftehim dwar il-ħruġ konkluż bejn l-Unjoni u dan l-Istat Membru jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sakemm it-terminu ta' sentejn previst fl-Artikolu 50(3) TUE, kif eventwalment estiż konformement ma' din id-dispożizzjoni tal-aħħar, ma jkunx skada, li jirrevoka n-notifika tal-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni.
- 58 Fl-assenza ta' dispożizzjoni esplicita li tirregola r-revoka tan-notifika tal-intenzjoni ta' ħruġ, din ir-revoka hija sugġetta għall-osservanza tar-regoli previsti fl-Artikolu 50(1) TUE fir-rigward tal-ħruġ stess, b'tali mod li tista' tiġi deċiża unilateralment, konformement mal-ħtiġijiet kostituzzjonali tal-Istat Membru kkonċernat.
- 59 Ir-revoka minn Stat Membru, qabel iseħh wieħed mill-avvenimenti msemmija fil-punt 57 ta' din is-sentenza, tan-notifika tal-intenzjoni ta' ħruġ tiegħu tirrifletti deċiżjoni sovrana ta' dan l-Istat li jzomm l-istatus ta' Stat Membru tal-Unjoni, status li la kien interrott u lanqas mibdul bħala konsegwenza tal-imsemmija notifika (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tad-19 ta' Settembru 2018, RO, C-327/18 PPU, EU:C:2018:733, punt 45), bil-kundizzjoni biss li jiġu osservati d-dispożizzjonijiet tal-Artikolu 50(4) TUE.
- 60 Minhabba f'hekk, tali revoka hija fundamentalment differenti minn eventwali talba mressqa mill-Istat Membru kkonċernat sabiex il-Kunsill Ewropew jestendi t-terminu ta' sentejn previst fl-Artikolu 50(3) TUE, b'tali mod li l-analoġija li jipprovaw jistabbilixxu l-Kunsill u l-Kummissjoni bejn din ir-revoka u tali talba għal estensjoni ma tistax tiġi aċċettata.
- 61 Fir-rigward tal-kuntest tal-Artikolu 50 TUE, għandu jsir riferiment għat-tlettax-il premessa tal-preambolu tat-Trattat UE, għall-ewwel premessa tal-preambolu tat-Trattat FUE kif ukoll għall-Artikolu 1 TUE, li minnhom jirriżulta li l-għan tat-Trattati huwa li joholqu għaqda dejjem iżjed ravvicinata fost il-popli tal-Ewropa, kif ukoll għat-tieni premessa tal-preambolu tat-Trattat FUE, li minnha jirriżulta li l-Unjoni hija intiza li tneħhi l-barrieri li jaqsmu l-Ewropa.

- 62 Għandha tiġi enfasizzata wkoll l-importanza tal-valuri ta' libertà u ta' demokrazija, irrikonoxxuti fit-tieni u fir-raba' premessi tal-preambolu tat-Trattat UE, li huma fost il-valuri komuni msemmija fl-Artikolu 2 ta' dan it-trattat kif ukoll fil-preambolu tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea, u li f'dan is-sens jikkostitwixxu l-bażi stess tal-ordinament ġuridiku tal-Unjoni (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-3 ta' Settembru 2008, Kadi u Al Barakaat International Foundation vs Il-Kunsill u Il-Kummissjoni, C-402/05 P u C-415/05 P, EU:C:2008:461, punti 303 u 304).
- 63 Kif jirriżulta mill-Artikolu 49 TUE, li jipprevedi l-possibbiltà għal kull Stat Ewropew li jitlob li jsir Membru tal-Unjoni u li tiegħu l-Artikolu 50 TUE, dwar id-dritt ta' hruġ, huwa l-kontroparti, l-Unjoni tiġbor fi hdanha Stati li b'mod liberu u volontarju aderixxew ma' dawn il-valuri, u d-dritt tal-Unjoni huwa għalhekk ibbażat fuq il-premessa fundamentali li kull Stat Membru jikkondividi l-imsemmija valuri mal-Istati Membri l-oħra kollha, u jirrikonoxxi li dawn jikkondividuhom miegħu (ara, f'dan is-sens, is-sentenza tal-25 ta' Lulju 2018, Minister for Justice and Equality (Nuqqasijiet fis-sistema ġudizzjarja), C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, punt 35).
- 64 Għandu jiġi osservat ukoll li, peress li l-istatus ta' ċittadin tal-Unjoni huwa intiż li jkun l-istatus fundamentali ta' ċittadini tal-Istati Membri (ara, f'dan is-sens, is-sentenzi tal-20 ta' Settembru 2001, Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, punt 31; tad-19 ta' Ottubru 2004, Zhu u Chen, C-200/02, EU:C:2004:639, punt 25, kif ukoll tat-2 ta' Marzu 2010, Rottmann, C-135/08, EU:C:2010:104, punt 43), l-eventwali hruġ ta' Stat Membru mill-Unjoni huwa ta' natura li jaffettwa b'mod kunsiderevoli d-drittijiet ta' ċittadini kollha tal-Unjoni, inkluż, b'mod partikolari, id-dritt tagħhom għall-moviment liberu, u dan kemm għaċ-ċittadini tal-Istat Membru kkonċernat u kemm għal dawk tal-Istati Membri l-oħra.
- 65 F'dawn iċ-ċirkustanzi, la Stat ma jistax jiġi mgieġhel jaderixxi mal-Unjoni kontra r-rieda tiegħu, huwa lanqas ma jista' jiġi mgieġhel johroġ mill-Unjoni kontra r-rieda tiegħu.
- 66 Issa, jekk in-notifika tal-intenzjoni ta' hruġ ikollha twassal inevitabbilment għall-hruġ tal-Istat Membru kkonċernat fi tmiem il-perijodu previst fl-Artikolu 50(3) TUE, dan l-Istat Membru jista' jiġi mgieġhel johroġ mill-Unjoni kontra r-rieda tiegħu, kif espressa wara proċess demokratiku konformi mal-htigijiet kostituzzjonali tiegħu, li jreġġa' lura d-deċiżjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni u, għalhekk, li jibqa' Membru tagħha.
- 67 Għandu jiġi kkonstatat li tali riżultat ikun kuntrarju għall-għanijiet u għall-valuri mfakkra fil-punti 61 u 62 ta' din is-sentenza. B'mod partikolari, ikun kuntrarju għall-għan tat-Trattati li tinholoq għaqda dejjem iżjed ravvicinata fost il-popli tal-Ewropa jekk ikun imġieġhel johroġ Stat Membru li, wara li jkun innotifika l-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni konformement mal-htigijiet kostituzzjonali tiegħu u wara proċess demokratiku, jiddeċiedi li jirrevoka n-notifika ta' din l-intenzjoni fil-kuntest ta' tali proċess.
- 68 L-orijini tal-Artikolu 50 TUE wkoll jimmilita favur interpretazzjoni ta' din id-dispożizzjoni fis-sens li Stat Membru jista' jirrevoka unilateralment in-notifika tal-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni. Fil-fatt, għandu jiġi osservat li l-kliem ta' dan l-artikolu jirriproduċu fil-parti l-kbira tagħhom dawk ta' klawżola dwar il-hruġ mill-Unjoni li dehret, għall-ewwel darba, fl-abbozz ta' Trattat li jistabbilixxi Kostituzzjoni għall-Ewropa. Issa, filwaqt li, meta giet redatta din il-klawżola, kienu ġew proposti emendi sabiex tkun possibbli t-tkeċċija ta' Stat Membru, sabiex jiġi evitat ir-riskju ta' abbuż matul il-proċedura ta' hruġ jew inkella sabiex issir iktar diffiċli d-deċiżjoni ta' hruġ, dawn l-emendi kienu ġew miċħuda kollha għar-raġuni, ifformulata esplicitament fil-kummentarji tal-abbozz, li kellha tiġi mharsa n-natura volontarja u unilaterali tad-deċiżjoni ta' hruġ.
- 69 Minn dawn l-elementi jirriżulta li n-notifika minn Stat Membru tal-intenzjoni tiegħu li johroġ ma tistax twassal inevitabbilment għall-hruġ ta' dan l-Istat Membru mill-Unjoni. Għall-kuntrarju, Stat Membru li jreġġa' lura d-deċiżjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni jista' jinvoka l-imsemmija notifika

sakemm ftehim dwar il-ħruġ konkluz bejn dan l-Istat Membru u l-Unjoni ma jkunx daħal fis-seħħ jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sakemm it-terminu ta' sentejn previst fl-Artikolu 50(3) TUE, kif eventwalment estiż konformement ma' din id-dispożizzjoni tal-aħħar, ma jkunx skada.

- 70 Din il-konkluzjoni hija kkorroborata mill-istipulazzjonijiet tal-Konvenzjoni ta' Vjenna dwar il-Liġi tat-Trattati, li kienet ittiehdet inkunsiderazzjoni fix-xogħlijiet preparatorji tat-Trattat li jstabbilixxi Kostituzzjoni għall-Ewropa.
- 71 Fil-fatt, fil-każ li trattat jawtorizza ħruġ skont id-dispożizzjonijiet tiegħu, l-Artikolu 68 ta' din il-konvenzjoni jispeċifika, b'mod partikolari, fi kliem ċar u inkundizzjonat, li notifika ta' ħruġ, bħal dik prevista fl-Artikoli 65 u 67 tal-imsemmija konvenzjoni, tista' tiġi rrevokata f'kull mument qabel tidhol fis-seħħ.
- 72 Fir-rigward tal-proposta tal-Kunsill u tal-Kummissjoni li d-dritt tal-Istat Membru kkonċernat li jirrevoka n-notifika tal-intenzjoni ta' ħruġ tiegħu jiġi sugġett għall-approvazzjoni tal-Kunsill Ewropew, b'vot unanimu, tali rekwiżit jittrasforma dritt unilaterali sovrani fi dritt kundizzjonat sugġett għal proċedura ta' approvazzjoni. Issa, tali proċedura ta' approvazzjoni tkun inkompatibbli mal-prinċipju, imfakkar fil-punti 65, 67 u 69 ta' din is-sentenza, li Stat Membru ma jstax jiġi mgieghel johroġ mill-Unjoni kontra r-rieda tiegħu.
- 73 Minn dan isegwi, fl-ewwel lok, li, sakemm ftehim dwar il-ħruġ konkluz bejn l-Unjoni u l-Istat Membru kkonċernat ma jkunx għadu daħal fis-seħħ jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sakemm it-terminu ta' sentejn previst fl-Artikolu 50(3) TUE, kif eventwalment estiż konformement ma' din id-dispożizzjoni tal-aħħar, ma jkunx skada, dan l-Istat Membru, li, bla ħsara għall-Artikolu 50(4) TUE, ikollu d-drittijiet kollha u jibqa' sugġett għall-obbligi kollha previsti mit-Trattati, iżomm il-possibbiltà li jirrevoka b'mod unilaterali n-notifika tal-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni, konformement mal-ħtiġijiet kostituzzjonali tiegħu.
- 74 Fit-tieni lok, huwa meħtieġ li r-revoka tan-notifika tal-intenzjoni ta' ħruġ, minn naħa, tiġi indirizzata bil-miktub lill-Kunsill Ewropew u, min-naħa l-oħra, tkun inekwivoka u inkundizzjonata, fis-sens li tkun intiża li tikkonferma s-šhubija tal-Istat Membru kkonċernat mal-Unjoni mingħajr ebda bidla fir-rigward tal-istatus tiegħu bħala Stat Membru, u din ir-revoka ttejjm il-proċedura ta' ħruġ.
- 75 Fid-dawl tal-kunsiderazzjonijiet preċedenti kollha, ir-risposta li għandha tingħata għad-domanda magħmula hija li l-Artikolu 50 TUE għandu jiġi interpretat fis-sens li, meta Stat Membru jkun innotifika lill-Kunsill Ewropew, konformement ma' dan l-artikolu, l-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni, l-imsemmi artikolu jippermetti lil dan l-Istat Membru, sakemm ma jkunx daħal fis-seħħ ftehim dwar il-ħruġ konkluz bejn l-imsemmi Stat Membru u l-Unjoni jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sakemm it-terminu ta' sentejn previst fil-paragrafu 3 ta' dan l-istess artikolu, kif eventwalment estiż konformement ma' dan il-paragrafu, ma jkunx skada, jirrevoka unilateralment, b'mod inekwivoku u inkundizzjonat, din in-notifika billi jikkomunika din ir-revoka bil-miktub lill-Kunsill Ewropew, wara li l-Istat Membru kkonċernat ikun ha d-deċiżjoni ta' revoka konformement mal-ħtiġijiet kostituzzjonali tiegħu. L-għan ta' tali revoka jkun il-konferma tas-šhubija ta' dan l-Istat Membru mal-Unjoni mingħajr ebda bidla fir-rigward tal-istatus tiegħu bħala Stat Membru, u din ir-revoka ttejjm il-proċedura ta' ħruġ.

Fuq l-ispejjeż

- 76 Peress li l-proċedura għandha, fir-rigward tal-partijiet fil-kawża prinċipali, in-natura ta' kwistjoni mqajma quddiem il-qorti tar-rinviju, hija din il-qorti li tiddeċiedi fuq l-ispejjeż. L-ispejjeż sostnuti għas-sottomissjoni tal-osservazzjonijiet lill-Qorti tal-Ġustizzja, minbarra dawk tal-imsemmija partijiet, ma jstgħux jithallsu lura.

Għal dawn il-motivi, Il-Qorti tal-Ġustizzja (Il-Qorti Plenarja) taqta' u tiddeċiedi:

L-Artikolu 50 TUE għandu jiġi interpretat fis-sens li, meta Stat Membru jkun innotifika lill-Kunsill Ewropew, konformement ma' dan l-artikolu, l-intenzjoni tiegħu li johroġ mill-Unjoni Ewropea, l-imsemmi artikolu jippermetti lil dan l-Istat Membru, sakemm ma jkunx daħal fis-seħh ftehim dwar il-hruġ konkluz bejn l-imsemmi Stat Membru u l-Unjoni Ewropea jew, fl-assenza ta' tali ftehim, sakemm it-terminu ta' sentejn previst fil-paragrafu 3 ta' dan l-istess artikolu, kif eventwalment estiż konformement ma' dan il-paragrafu, ma jkunx skada, jirrevoka unilateralmment, b'mod inekwivoku u inkundizzjonat, din in-notifika billi jikkomunika din ir-revoka bil-miktub lill-Kunsill Ewropew, wara li l-Istat Membru kkonċernat ikun ha d-deċiżjoni ta' revoka konformement mal-htigijiet kostituzzjonali tiegħu. L-għan ta' tali revoka jkun il-konferma tas-shubija ta' dan l-Istat Membru mal-Unjoni Ewropea mingħajr ebda bidla fir-rigward tal-istatus tiegħu bhala Stat Membru, u din ir-revoka ttemm il-proċedura ta' hruġ.

Firem